

25 éve tanítok magyart és 14 éve informatikát az általános iskola felső tagozatában. Ezen kívül részt veszek a pedagógus továbbképzésekben is, ahol elsősorban az informatikai eszközök általános iskolai alkalmazását népszerűsítem, mert meggyőződésem, hogy az érdekes tanórával és a tanulási folyamatban aktívan résztvevő, jól motivált diákkal sokkal hatékonyabb lehet a tanulási folyamat. Erről írtam szakdolgozatomat A digitális taneszközök használata az általános iskolai oktatásban címmel, melyben egy pedagógiai kutatást is végeztem annak mérésére, valóban hatékonyabbá tette-e a tanórát a digitális eszközök használata.

Ebben a dolgozatomban az idevonatkozó szakirodalom áttekintése után számba veszem ezeket a saját gyakorlatomban használt motivációs eszközöket néhány konkrét példán keresztül.

Elsőként **Knausz Imre**(2001): A tanítás mestersége című könyve alapján nézzük meg a motiváció fogalmát, a tanuló lehetséges motívumait és a tanár feladatait a motiváció felkeltése érdekében:

„A tanítási folyamat eredményességének egyik legfontosabb előfeltétele, hogy a tanuló együttműködjék a tanárral.

Motiváción az oktatás elméletében két - egymással szorosan összefüggő - dolgot értünk. Egyrészt azokat a belső hajtóerőket, amelyek a tanulót a tanárral való együttműködésre, a tanulási folyamatban való aktív részvételre készítetik, másrészt azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a tanár tesz azért, hogy a tanulót rávegye az együttműködésre. Ez utóbbira a motiválás szóval is hivatkozhatunk.”

A tanuló motívumai

Mi készíti a tanulót arra, hogy eleget tegyen a tanár által kifejezett igényeknek?

Kognitív motívumok: Magáért a tudásért, a tudás örömeért tanul.

- *Kíváncsiság* - a megismerés vágya.
- *Érdeklődés* - amikor a kíváncsiság valamely állandó tárgyra irányul.
- *Kompetencia* - élvezzük, hogy képesek vagyunk valamire.

- *Törekvés az ellentmondások kiküszöbölésére* - azt reméljük az új tudástól, hogy segít meglévő tudásunkat ellentmondásmentes egységekbe integrálni.

A családi háttérrel összefüggő motívumok

- *A szülők megkövetelik a jó tanulmányi eredményeket.* A jó teljesítményt jutalmazták és/vagy a gyenge teljesítményt büntetik.
- *A szülők fontosnak tartják az iskolai eredményeket, és a gyerek-szülő érzelmi kapcsolat jó.* Ebben az esetben a szülői hatás az érzelmi kapcsolat és empátia csatornáin keresztül érvényesül.
- *A családban becsülete van a tudásnak, a szülők tanuláshoz és tudáshoz való viszonya követendő mintaként segíti a gyerek tanulási részvételét.*

A tanuló karrier elképzeléseivel összefüggő motívumok

- *Továbbtanulási szándékok, "jó" szakma megszerzésének szándéka.* Csak egy bizonyos életkor fölött működő motívum.
- *A kiemelkedés vágya.* Az előbbi motívum egy sajátos aloscete, amikor a tanuló nem egyszerűen jó szakmát akar, hanem szakítani szeretne azzal az életformával és szubkultúrával, amelyben családja és kortársai élnek.

A kortárscsoportból fakadó motívumok

- *Mintakövetés.* Különösen szerencsés esetben a kortársak erős tanulási elkötelezettsége a mintakövetés.
- *Versengés.* Az előbbi motívum változata: az igazi hajtóerő itt a kiemelkedés és elismerés vágya.

Mindez nyomatékosan aláhúzza, hogy a tanárnak elengedhetetlen feladatai vannak a motivációval kapcsolatban. Ha a tanuló nem motiváltan jön az iskolába, meg kell kísérelni a motiválást. De a motivált tanulók esetében is vigyázni kell: nehogy a kevésbé motiváló iskolai környezet elvegye a kedvüket a tanulástól.

A tanár feladatai a motivációval kapcsolatban

Ismerjük meg a tanulókat!

Arról van szó, hogy a tanuló érezze, hogy fontos nekünk, hogy figyelemmel kísérjük és elfogadjuk. Ez olyan érzelmi viszonyt alapozhat meg tanár és diák között, amely önmagában motivál. (Pl. Tanuljuk meg a tanulók nevét! Beszéljünk a tanulókkal! Ismerkedjünk meg közelebbről a tanulókkal! Használjunk kérdőíveket! Készítsünk feljegyzéseket! Beszéljünk a szülőkkel!)

Teremtsünk pozitív légkört az osztályban!

Egyszerűen arról van szó, hogy ha a tanulók jól érzik magukat az iskolában és az óráinkon, nagyobb esélyünk van rá, hogy együttműködnek velünk a tanulási folyamatokban.

- *Törekedjünk az érzelmi biztonság megteremtésére!* Ne féljenek tőlünk a tanulók, hiszen a tanulási szituációhoz kapcsolódó szorongásos emlék hatékonyan akadályozza a koncentrációt és így az eredményes tanulást. Teremtsünk olyan légkört, amelyben érzik, hogy számíthatnak ránk akkor is, amikor gyengén teljesítenek vagy rosszat tesznek!
- *Figyeljünk oda a tárgyi környezetre!* Az osztályterem díszítése, és különösen a tanulók izlésének és értékrendjének megfelelő díszítése hathatósan járulhat hozzá az otthonosság érzetéhez. Nem kevésbé fontos, hogy a tanterem felszereltsége és dekorációja megjelenítse és vonzóvá tegye a közvetíteni kívánt kultúrát.
- *Figyeljünk oda a kényelmi szempontokra!* Még nem hedonizmus, ha kényelmesen lehet ülni egy széken vagy ha a világítás megfelelő erősségű és irányú. A kényelmetlen, kellemetlen környezet ezzel szemben figyelemelterelő hatású.
- *Ne féljünk a játékosságtól és a humortól!* A túlságosan komor órai légkör elveszi a kedvet a tanulástól.
- *Tartózkodjunk az intellektuális agressziótól!* Rendkívüli mértékben elkedvetlenítő, ha folyton azt halljuk, hogy milyen buták vagyunk. Sok tanár azt sulykolja diákjaiba, hogy csak ő tudja jól az anyagot, csak az ő értékrendje elfogadható, a tanulók hozzá képest alacsonyabb rendűek. De ugyanilyen elkedvetlenítő az is, amikor a tanulók egy csoportja nyomja el intellektuális fölényével a többieket. Figyeljünk oda arra, hogy ez ne történhessen meg!

- *Akadályozzuk meg az osztályon és iskolán belüli gyerek-gyerek agresszió minden formáját!* Az erősebb gyerekcsoportok hatalmaskodásának orozslánrésze lehet abban, hogy a gyengébbek nem szeretik az iskolát és nem tudnak a tanulásra koncentrálni.
- *Alakítsunk ki személyes kapcsolatot a tanulókkal!* Ennek nagyon fontos eleme, hogy tanulási szituáción kívül is találkozzunk velük.

Kínáljunk követendő példákat!

Gyermek- és serdülőkorban óriási szerepe lehet a cselekvés szabályozásában a példakövetésnek.

- A legkézenfekvőbb minta a tanuló számára maga a pedagógus.
- Hívjuk fel a figyelmüket a tananyagban szereplő pozitív személyiségek emberi értékeire, a tudás szerepére életpályájukban!
- Keressünk példaértékű személyiségeket a tanítványaink által kedvelt sztárok között!

Mutassuk fel a tudás megszerzésében rejlő perspektívákat!

Kössünk a tanulókkal "szerződést"!

Különösen akkor lehet fontos szerepe az ilyen formalizált megállapodásoknak, ha a tanulók nagyon alacsony szinten motiváltak, és baj van az együttműködéssel.

Tegyük érdekessé az órát!

Ez kétségkívül a legfontosabb (és belső) motivációs eszköz, de a megelőző felsorolásból világosan látszik, hogy nem az egyetlen.

- Kapcsoljuk össze a tananyagot az élettel, a tanulók életvilágával
- Kapcsoljuk össze a tananyagot a tanulókat érdeklő kérdésekkel! Amikor csak lehet, aknázzuk ki a tanulók spontán érdeklődését!
- Fogalmazzunk meg problémákat! Aknázzuk ki a tanulók kíváncsiságában rejlő lehetőségeket!

- Alkalmazzunk a köznapitól eltérő módszereket és eszközöket! Sokszor az újszerűség elég az érdeklődés felkeltéséhez, míg a hétköznapi rutin a legtartalmasabb órát is unalomba tudja fullasztani.
- Adjunk optimális nehézségű feladatokat! A túl könnyű feladatok unalmasak, csökkentik a tanulási kedvet. A túl nehéz feladatok lefegyverzőek: nem érdemes foglalkozni velük, "nem nekem találták ki őket".

Éljünk okosan a megerősítés eszközeivel!

A jutalmak és büntetések jól ismert részét képezik az iskolai oktatásnak.

- Ne bízzunk az osztályozás kizárólagos hatásában!
- Éljünk a dicséret eszközével!
- Ha el tudjuk érni, hogy a tanulók pozitív érzelmekkel forduljanak felénk, sokszor dicséretre sincs szükség, elég jutalmat vagy büntetést jelent a pozitív vagy negatív érzelmek kimutatása. Soha ne próbáljuk manipulálni a gyerekeket, érzelmeink mindig legyenek őszinték!
- A külső megerősítés gyengíti a kognitív motívumok hatását. Gondoljuk végig, hogyan tudnánk minél nagyobb mértékben elkerülni a külső megerősítések alkalmazását!

Sokféle motivációra azért van szükség, mert a gyerekek is különbözőek. Egyik gyereknél ez, másiknál az a motivációs technika járhat eredménnyel.

Brown, B.B. és társai (Idézi: Falus Iván: Bevezetés a kutatás módszereibe (1996) 133-136.o.) a tanári experimentalizmus (az élményszerűséget előtérbe helyező tanítási mód) megfigyelésekor a motiválásban a tanulóközpontú, tevékenységközpontú, problémakiindulású, nyitott, indirekt tanári tevékenységet írják le. Ez a pedagógus a gondolatok, vagy a cselekvés belső értékével motiválja a tanulót, s a tananyagot indirekt, nem formális módon közelíti meg. Ezzel szemben a tanárközpontú, tekintélyelvű, direkt tanári tevékenységnél a pedagógus jutalommal, jeggyel motivál, a tananyagot közvetlenül, módszeresen közelíti meg.

G.D. Borich a hatékony tanítás kísérletileg igazolt 5 fő jellemzőjének a világosságot,

változatosságot, a feladatra irányultságot, a tanulók részvételének biztosítását, a tanulás sikerességének fokozatos növelését látja. (Idézi: Falus Iván: Bevezetés a kutatás módszereibe (1996) 136-140.o.)

Nézzük az öt területen melyek a motiválással kapcsolatos tanári eszközök:

Világosság:

Tájékoztatja a tanulókat az óra végén elvárt ismeretekről és készségekről

Olyan rendezőelveket biztosít a tanulóknak, amelyek segítségével az óra anyagát átfogóbb rendszerbe illeszthetik

Példákat, illusztrációkat, kísérleteket alkalmaz a tankönyv, munkafüzet szövegének megvilágosítására

A változatosság:

Figyelemmegragadó eszközöket alkalmaz

Lelkesedést és élénkséget fejez ki szemkontaktus, hang és a gesztusok változtatásával

A tananyag feldolgozásának változatos módjait alkalmazza (magyarázat, kérdés, vita, gyakorlás)

Az elismerések és megerősítések változatos módjait alkalmazza

Felhasználja a tanulók gondolatait az óra céljainak eléréséhez

A kérdések és rávezetések típusait változtatja (konvergens-divergens kérdés, tisztázó, segítő, átvezető rávezetés)

Feladatra irányultság:

Általában direkt oktatási stratégiákat alkalmaz a tények, szabályok, cselekvéssorok, indirekt stratégiákat a fogalmak, absztrakciók, gondolatmenetek elsajátítására

Világosan kijelöli a tanulók számára a záróproduktumot (összefoglaló, feleltető óra, dolgozat, témazáró)

A tanulók bevonása a tanulási folyamatba:

Az irányított gyakorlás során nem számonkérő légkörben javítja a tanulókat

Individualizált vagy figyelemmegragadó stratégiákat alkalmaz a különleges elbánást igénylő tanulókkal

Tartalmas szóbeli dicséretet alkalmaz

A sikerességi arány folytonos növelése:

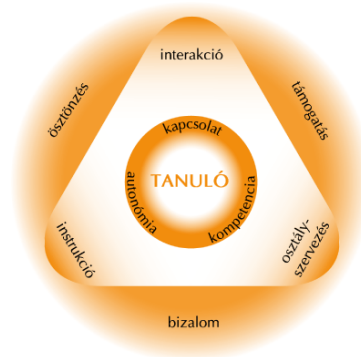
Az órát kis, könnyen emészthető részekre bontja

Az oktatás tempóját és intenzitását megfelelően változtatja

Lénárd Sándor, Rapos Nóra (szerk. 2004): Ötletek az adaptív oktatáshoz című írásukban az adaptív oktatást „alkalmazkodó” tanulás-szervezésnek nevezik. Alapja az, hogy a tanulók közti különbségeket a pedagógusok természetesnek tekintik, és a tanulók három alapvető szükségletére összpontosítanak:

- tartozzon valahova, fontos legyen, számítson valakiknek (*kapcsolat*);
- képes legyen megcsinálni valamit, hihessen magában (*kompetencia*);
- önálló legyen, tudja szabályozni, irányítani saját cselekedeteit (*autonómia*).

Az adaptív felfogás szerint, az ösztönző, támogató, bizalom teli légkörön túl a hatékony tanítás–tanulás folyamatát is biztosítani kell a pedagógusnak. Ennek érdekében a tanító tudatosan szervezi saját tevékenységét: *interakcióit, instrukcióit, osztályszervezését*, melyek mindig összhangban vannak a tanulók három alapszükségletével. A tanár tehát figyel arra, hogy a tanuló mindenkivel kapcsolatba kerülhessen (interakció), hogy a tanulási folyamatot eredményesen szervezze (instrukció), és ehhez biztosítsa a megfelelő szervezeti kereteket (osztályszervezés). A három alapszükségletet segítő pedagógusi eszköztár és tanulási környezet szerves egységét szemlélteti az alábbi ábra.

Végezetül a **Kopp Erika** által ismertetett RJR modellt idézem, mely szerint a tanításnak két szintje van: új ismeretek megtanítása, az elsajátítás folyamatának megtanítása. (Kopp Erika, 2006. 75.o.)

Ráhangelés: előzetes tudás, előfeltevések, kérdések megfogalmazása

Jelentés megteremtése: válaszok keresése

Reflektálás: vita, szintézis, értékelés, gondolatcsere, kommunikáció

A saját gyakorlat elemző bemutatása

Ezeket a szakirodalomból idézett motiválási módszereket saját pedagógiai gyakorlatomban is következetesen alkalmazom. Alapvető tapasztalatom, hogy a motivált, a tanulási folyamatba aktívan bevont tanulóknak a tanulás, nekem pedig a tanítás lehet szórakoztató, élményszerű feladat. Csak néhány példát említek ezek magvalósulására munkámban.

Osztályfőnökként és szaktanárként is igyekszem a tanulóim megismerésére, bizalmi kapcsolat kialakítására. Lehetőség szerint ötödikben családlátogatáson megismerkedem tanulóim családi környezetével, ez tapasztalatom szerint nemcsak a bizalmat erősíti irányomban, hanem nekem is segít nagyobb empátiával nézni bizonyos nehéz, konfliktushelyzetben a tanulót, ha láttam a körülményeit.

Tanulmányi- és osztálykirándulások, színházlátogatások rendszeres színvonalas szervezésével is tanulóim előtt a hitelességem erősítem: tapasztalatom, hogy az „adás” elve itt is jól lemérhető: a diákok nagyon hálásak, ha látják, hogy a pedagógusuk értük fáradozik.

A tanórán igyekszem mindenkivel a személyes kontaktust felvenni, tudatosan a szemkontaktussal, mimikával, mosollyal a bizalmukat elnyerni, erősíteni, a feszültséget oldani. Memoriterek számonkérésénél mindig megengedem, hogy csoportban mondják fel, így csökkentve a gátlást és a félelmet közöttük.

Óráimon mindig igyekszem jó légkört teremteni, a humor lehetséges kiaknázásával. Az irodalmi művek elemzésénél a diákok véleményét meghallgatjuk, gyakran alkalmazom a vita, érvelés, szavazás stb. eszközét.

Minden tanulót igyekszem bevonni a tanulási folyamatba, figyelembe véve a képességeiket, habitusukat. Valamennyi órán hangosan olvasnak, a gyengébbeknek segítek.

Törekszem a projektalapú, problémalapú tanításra, minden témánál igyekszem a mai valósághoz, vagy egy konkrét tapasztalathoz kötni az új anyag megismerését, a tanulókat bevonni a felfedezési folyamatba.

Mint említettem, a digitális taneszközök használatát oktatom és én is használom a mindennapos gyakorlatomban. Tapasztalatom, hogy az interaktív tábla például azért motiválja a gyerekeket, mert ők is aktívan részt vehetnek a feladatokban, ugyanis „csinálva tanulás” a

leghatékonyabb módszer. A gyengébb, félénkebb tanuló is szívesen jön ki a táblához, mert így játéknak tűnik a tanulás, és a gyerekek szeretnek szerepelni.

A Power Point bemutató készítővel igazán látványos órákat tarthatunk. A kivetített diákat jobban láthatják a gyerekek, az órai vázlat írása könnyebben megy, nem beszélve a gazdag szemléltetési lehetőségekről. Tapasztalatom szerint ezt a programot a gyerekek is nagyon szeretik, ők is szívesen készítenek kisbeszámolókat ennek segítségével. Informatika órán Egy napom bemutatása címmel összeállítják képes, vázlatos napi programjukat, s a diákra tett animációk, effektek nagy sikert aratnak, amikor egymásnak bemutatják. Egy másik téma egy híres magyar tudós munkásságának bemutatása, vagy fizikából a csillagászat témájában tartott záró dolgozat, melyet kolléganóm készített a nyolcadikosokkal. A tapasztalatom az, hogy nagy kedvvel, színvonalasan dolgoznak a gyerekek ezeken az előadásokon, melyet csoportmunkában készíthetnek el.

Interaktív táblával, internet hozzáféréssel eszközeink tárháza mérhetetlenül gazdagodott. Már nem kell a Verstar CD-vel bíbelődni, hogy A walesi bárdok tanulásakor óra végén meghallgassuk Latinovits felejthetetlen előadásában a művet, ott van a Youtube-on. A kiadók honlapjain és egyéb portálokon egyre több és jó minőségű interaktív tananyagot találhatunk. De ugyanígy az órán felmerülő bármilyen kérdésre azonnal megnézhetjük az interneten a választ. Nálam a gyerekek gyakran kérik ezt, ha magyar órán felmerül, pl. hogy nézett ki Csajághy Laura, milyen volt a 12 pont stb. Márciusban szövegszerkesztési gyakorlat informatika órán, hogy kivetítjük az eredeti 12 pontot és egy kis mese segítségével: „Képzeljük el, hogy ha most élnének Petőfiék, el kellene menniük a Landerer nyomdába ahhoz, hogy kinyomtassák a 12 pontot?” a gyerekek maguk válaszolják meg, hogy szövegszerkesztővel készítenék el és mindjárt ki is nyomtatnák... Ezek után forradalmi ifjakként megszerkesztik a Wordben (megkeresik a legjobban hasonlító betűtípust, keretet stb.), s mindeközben észre sem veszik, hogy a szövegszerkesztési feladat közben félig megtanulták a 12 pontot, s fejlődött a problémamegoldó képességük is.

Az általános iskolai gyerekeknek nagyon fontos a játék, a felfedező tanulás. Néhány további példa motivációs játékokra, konstruktív feladatokra:

1. Ki vagyok?

Cédulákra felírjuk a tanult irodalmi mű szereplőit, és ezeket a gyerekek homlokára ragasztjuk.

Barkóba kérdésekkel kiderítjük ki kicsoda? (mindenki egy kérdést tehet fel sorban saját „személyére” vonatkozóan) (Pl. *A Pál utcai fiúk, Egri csillagok, A kőszívű ember fiai, Légy jó mindhalálig szereplői*)

Ezzel a technikával bármilyen tananyaghoz készíthetünk szókétyákat (pl. *szókétyák*)

2. Kötelező olvasmány – „filmajánló” (PowerPoint, vagy olvasónapló)

(Bármelyik évfolyamon irodalomból)

A gyerekek egymásnak ajánlhatják az általuk elolvasott kötelező, ajánlott, vagy szabadon választott könyveiket. Ha jutalmazással párosul (pl. ötöst kaphatnak érte) – biztos a siker.

3. Napilap tervezése (címlap megszerkesztése Word, Publisher)

Pl. 1848. márc. 16-i újság címlapja (irodalom, történelem, informatika, rajz - lehet projektben)

4. Menjünk moziba! (informatika)

Az Interneten keresd meg és gyűjtsd össze a következő információkat: Mit adnak a legközelebbi moziban ma? Tölts le képet és kritikát róla, foglald le a jegyet, nézd meg a közlekedést és az időjárást, készíts összefoglalót a költségekről, az indulási és érkezési időpontokról!

5. Hol voltál nyaralni? (prezentáció)

A tanulók fényképeik segítségével bemutatják a nyaralásuk helyszínét, mesélnek a sokszor egzotikus tájakról (érdekesebb, mint a Földrajz könyv X. oldalán megismerni pl. Tunéziát)

6. Házi dolgozat, önéletrajz készítése (József Attila: Curriculum vitae mintájára elkészítik először a kézzel írott Önéletrajzukat, majd informatika órán a modern Önéletrajzi sablon segítségével számítógépen)

7. Irodalmi dramatizálás (Pl. János vitéz színdarab 5.o., Toldi részlet –malomkő 6.o.)

8. Activity (mutogatás, rajzolás vagy körülírás – fogalmak, cselekvések, foglalkozások stb. – játékosan, „aktívan” fejleszti a szóbeli kifejezőkészséget, szókinccset)

9. Szemléltetés (Pl. régi pénzek, budapesti helyszínek, golyózás játék, – Pál utcai fiúk)

10. Maradj talpon! (aki rossz választ mond, leül – bármely témakörnél jól használható, a gyerekek nagyon szeretik!)

Összefoglalásul Rényi Alfréd matematikus gondolatát idézem, mely a motiváció jelentőségét mutatja meg szemléletesen az oktatásban:

„Az ember csak azt érti meg, amire maga jön rá; amit készen kap, anélkül, hogy lélekben megdolgozna érte, az egyik fülén be, a másikon ki. Olyan ez, mint a növények öntözése: a növény nem élhet víz nélkül, de nem sokat ér azzal a vízzel, amit a leveleire öntenek, az leperreg róla; csak azt a vizet képes igazán felhasználni, amit a gyökerein keresztül maga szív fel.” (Rényi Alfréd: Dialógusok a matematikáról)

Felhasznált irodalom:

Brown, B.B.1968, Brown és mtársai 1970 Idézi: Falus Iván: Bevezetés a kutatás módszereibe, Keraban Könyvkiadó, Budapest 1996. 133-136.o.

G.D. Borich Idézi: Falus Iván: Bevezetés a kutatás módszereibe, Keraban Könyvkiadó, Budapest 1996. 136-140.o.

Knausz Imre: A tanítás mestersége

[http://mek.oszk.hu/01800/01817/01817.htm#6\(2014.04.07.\)](http://mek.oszk.hu/01800/01817/01817.htm#6(2014.04.07.))

Lénárd Sándor, Rapos Nóra (szerk. 2004): Ötletek az adaptív oktatáshoz

<http://mag.ofi.hu/magtar-otletek-adaptiv/magtar-otletek-adaptiv> (2014.04.07.)

Kopp Erik